

## ישיבת הפתל - ירושלים

### שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

#### לפרשת ויגש תש"ו

#### יוסף הצדיק - המורה הגדול לקיום מצות "לא תטור"

יתברר שכל מה שעשינו, גם העבירות, הכל התגלגל לטובה. מכל מעשה ומעשה, בין טוב ובין רע, יצא בסופו של דבר קידוש השם\*. כך גם לגבי רעה שפלוגי עשה לי. אין לי לקבוע בלבי: "פלוגי עשה לי רעה". מפני שבמבט של אמת ואמונה, קביעה זו אינה נכונה. אין כאן "פלוגי עשה לי", וגם אין כאן "רעה", רק טובה, כפי שנראה להלן.

#### אדם אינו יכול לגרום רעה לחברו אלא בגזירת

#### שמים

דוגמא נפלאה לקיום מצות "לא תטור" באופן הנ"ל, שלא לקבוע בלבו: "פלוגי עשה לי רעה" - היא פרשת יוסף ואחיו. האחים גרמו ליוסף רעות רבות. בהתחלה רצו להרוג אותו בידים (בראשית לו, יח-כ), אח"כ השליכו אותו לבור מלא נחשים ועקרבים בתקוה שימיתו אותו הם (שם, כב-כד, ועי' רש"י שם), אח"כ מכרו אותו לעבד, ובזה גרמו גם לכך שהושלך בסופו של דבר לבית הסהר. למרות כל זאת - לא עולה על דעתו של יוסף לנקום באָחיו או לנטור להם על מה שעשו לו. מדוע? - מסביר יוסף ואומר: "לא אֶתֶם שלחתם אתי הַנֶּהָ, כי האלקים" (שם מה, ח). כלומר: מה שקרה עמי, כלל אינו מתייחס אליכם. לא בידכם למכור או לא למכור, להרוג או לא להרוג. "התועלת והנזק אינם ביד נברא ולא ביכולתו, מבלתי רשות הבורא" (חובת הלבבות) שער יחוד המעשה פ"ב הענין החמישי). אף נברא אינו יכול להועיל לי או להזיק לי, אם לא שכך נגזר עלי ע"י ההשגחה העליונה. אם הושלכתי לבור, סימן שהקב"ה רצה שאהיה בבור. ואם נמכרתי לעבד למצרים, סימן שהקב"ה גזר שאהיה עבד במצרים. ולכן, אין כל סיבה שאכעס עליכם, כי לא מידכם אלא מיד הקב"ה ובגזרתו עבר עלי כל מה שעבר. ואכן כך באמת היה, שלא בגלל מעשה האחים הגיע יוסף למצרים, אלא מכח גזרת "גַר יהיה זרעך", ואם לא היו האחים גורמים במעשיהם להוריד את יוסף למצרים, היה הקב"ה מסבב את הדבר ע"י שלוחים אחרים. וא"כ באמת אין ליוסף מה לכעוס על אחיו, שכן אכן "לא אֶתֶם שלחתם אתי הַנֶּהָ, כי האלקים".

חז"ל משלזו מְשַׁל על מי שאינו מבין את היסוד הזה: כשזורקים אבן על כלב, הכלב מתרגז ורוצה לנקום במי שהכאיב לו. מה הוא עושה? נושך את האבן שנוזקה עליו והכאיבה לו... (זוהר ח"ב מה, ב). הוא אינו מבין, שלאבן אין בחירה, ולא האבן היא שפגעה בו, אלא האדם שזרק עליו את האבן הוא זה שפגע בו - באמצעות האבן. כך הוא גם

#### "לא תטור" - מהי כוונת האיסור?

התורה הקדושה מצוה אותנו: "לא תקום וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמְּךָ" (ויקרא יט, יח). מהי נקימה ומהי נטירה? מסביר רש"י: "אמר לו 'השאלני מגלך', אמר לו 'לאו'; למחר אמר לו 'השאלני קרדומך', אמר לו 'איני משאלך כדרך שלא השאלתני' - זו היא נקימה. אמר לו 'השאלני קרדומך', אמר לו 'לאו'; למחר אמר לו 'השאלני מגלך', אמר לו 'הָא לָךְ, ואיני כמותך שלא השאלתני' - זו היא נטירה" (רש"י שם). וכבר הסבירו, שאיסור נטירה אינו תלוי דוקא באמירה - שאומר לחבירו "איני כמותך" וכו' - אלא פְּנִיטֵרַת האיבה פְּ לֵב הוּא תלוי, גם אם אינו אומר לחבירו מאומה. "שנטור האיבה ב ל ב ו" (רש"י שם. ועי' "חינוך" מצוה רמ"ב), זוהי נטירה שאסרה עלינו התורה.

וקשה: איך אפשר לצוות על אדם, שלא לזכור דבר מסויים בלבו? בשלמא כשהתורה מצוה אותנו לזכור איזה דבר, יש בידנינו אמצעים לכך. למשל: יציאת מצרים - מזכירים בכל ערב ובכל בוקר, ומאריכים בסיפור יציאת מצרים בליל פסח, ועוד. זכירת השבת (שמות כ, ח) - אומרים קידוש על הכוס, שענינו הוא להזכיר את השבת "זכירת שֶׁבַח וקידוש" (רמב"ם הלכ' שבת פכ"ט ה"א), וכן מזכירים אותה בשאר ימות השבוע, כשאוברים "היום כך וכך בשבת" (עי' רמב"ן שמות שם), ועוד. זכירת עמלק - קוראים בתורה פעם בשנה, ויש שמזכירים בכל יום. כדי לזכור איזה דבר, יש אפוא אמצעים המסייעים לכך. אבל כדי לשכוח איזה דבר, לא לזכור אותו, הרי אין ביד האדם שום אמצעי שיוכל באמצעותו לשכוח את הידוע לו. איך אפשר א"כ לצוות על אדם שלא ינטור בלבו את העוול שעשה לו חבירו? מה יש בידו לעשות כדי לקיים ציווי כזה? גם אם יאמר לעצמו בוקר וערב: "לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, אני מתכוון לא לזכור מה שפלוגי עשה לי" - לא יועיל כלום. רק יזכור את הדבר טוב יותר! ... מה הפשט א"כ באיסור "לא תטור"? מה דרשה כאן התורה מן האדם?

עוד קשה: הקב"ה אומר על עצמו: "כי חסיד אני נָאֵם ה', לֹא אֶטֹּר לעולם (את העובדה שחטאתם נגדי)" (ירמיהו ג, יב). אם נטירה היא זכירת הדבר בלב, איך יתכן שהקב"ה לא יזכור את חטאינו? הרי "אין שֶׁכָּחָה לפני כסא כבודך"! (ברכת זכרונות של ר"ה) כיצד אפוא אומר הקב"ה "לא אֶטֹּר לעולם"?

נראה שהתשובה לשאלותינו היא, ש"לא תטור" אין משמעותו "לא תזכור". מותר לאדם לזכור מה שעשו לו. מהו א"כ פירושו של הציווי "לא תטור"? כוונת ציווי זה היא, שלא לזכור את הדבר לרעה. לא לומר לעצמי: "פלוגי עשה לי רעה". זהו גם פירוש דברי הקב"ה, "לא אֶטֹּר לעולם". הקב"ה מבטיח לנו, שלא יזכור לנו לרעה את מה שעשינו. אמנם חטאנו, אבל לעתיד לבוא, כשהעולם יגיע לתיקונו,

\* ועל כל פנים, אין להסיק מזה שישינו איזשהו היתר לעבור על איסורי תורה. הקב"ה חפץ שקידוש השם יצא רק בדרכים שהוא קבע, ולא בדרכים אחרות. - עי' בשיחות הרב שליט"א לפרשת בשלח תשס"ג (בסוף השיחה), ולפרשת נצבים וילך תשס"ד [הערת העורך].

היו אנשים רעים שרצו לכלות את ישראל ח"ו, וסיימו את דרכם במצולות ים סוף או בראש עץ גבוה חמישים אמה. הרי שלא תמיד "בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו". כי, כאמור, רק הרצון מה לעשות נתון באופן מוחלט לבחירתו של האדם, אבל מה שיתגשם מכל מחשבות לבו נגזר מאת ה', ואינו תלוי בו.

חז"ל מביאים (תנחומא וישב ס"ג), שר' חייא ור' שמעון ברבי הלכו פעם ברחוב וראו חיילים רומאים בריאים וחזקים. אמר לו ר' שמעון ברבי לר' חייא: "כמה פְּטוּמִין עָגְלִין של עֶשׂוֹ!" (רָאָה כמה שְׁמָנִים, בריאים וחזקים הם החיילים הרומאים). נטל רבי חייא את ר' שמעון ברבי לשוק, הראהו סל של ענבים ושל תאנים והזבובין עליהם, ואמר לו: "זבובין אלו ואותו לגיון - שְׁוִין". אין לְאֵלָה כח יותר מלאלה. כשעלה ר' שמעון אצל אביו, אמר לו: כך אמרתי לר' חייא וכך השיב לי. אמר לו: כל כך נתן רבי חייא ממש בלגיון, שהשוה אותן לזבובין?! הרי בלגיון אין כל ממש, ואילו הזבובים - עוֹשֶׂה בהם הקב"ה שליחותו, שנאמר: "והיה ביום ההוא, יִשְׂרָק ה' לזבוב אשר בקצה יאֲרִי מצרים" וגו' (ישעיה ז, יח). הזבובים עושים את רצון ה', החיילים האלה אינם עושים את רצון ה', וא"כ הם פחות מהזבובים, הם אין ואפס. אמנם באותה שעה רומי שלטה על ישראל, לא יכלו באותה שעה לפרוק את עולה של רומי, אבל בכל זאת, במבט של אמת - הם אין ואפס. רק "מפני חטאינו גלינו מארצנו", ולא מפני גבורתם של הרומאים. הרומאים אינם אלא כסות עינים לרצון ה', שבעוונותינו רצה באותה שעה להענישנו, ועל כן שָׁלַח בנו את הרומאים.

### גם כשמישהו מְרַע לי - אלקים חֲשָׁבָה לטובה!

טענה אחת של יוסף, מדוע אין מקום לנקימה ונטירה באחים, היא כפי שראינו לעיל: "לא אֶתֶם שלחתם אתי הַנֶּהָ, כי האלקים". הכל נעשה בגזרת שמים, ומה שעבר עלי - כלל לא מתייחס אליכם.

ואולם יוסף טוען גם טענה אחרת, מדוע אין לו סיבה להקפיד על אחיו; טענה הנובעת מן הטענה הראשונה: "אתם חשבתם עלי רעה, אלקים חֲשָׁבָה לְטֹבָה" (בראשית נ, כ). אם הכל היה מאת ה', הרי לא רק שאינכם ה"כתובת" הנכונה לנקימה ונטירה, אלא כלל אין על מה לנקם ולנטור! שהרי הכל היה לטובה, וכלל אין כאן רעה! אמנם "אתם חשבתם עלי רעה", אבל הקב"ה, שהוא גלגל את הכל, "חֲשָׁבָה לְטֹבָה", שהרי "כל דעביד רחמנא לטב עביד" (ברכות ס, ב). אם ה' גזר עלי להיות עבד במצרים, הרי ודאי היתה כאן פונה טובה מאתו ית', וחייב אני להכיר לו טובה על כך. ואם ה' גזר שאהיה בבור עם נחשים ועקרבים, גם בזה היתה כונה טובה מאתו ית', וגם על כך חייב אני להכיר לו טובה. וכי יעלה על דעת החולה לכעוס על הרופא, על שקטע לו את רגלו כדי להציל את חייו?! ודאי שלא! להפך! הוא יכיר לו טובה על כך. כך גם ביחס לקב"ה. כל מה שעושה עמנו הקב"ה הוא לטובתנו. גם כשנדמה לנו שמה שנעשה עמנו הוא ח"ו בבחינת ניתוח קשה, צריכים אנו לדעת שאין זה אלא לטובתנו. לא תמיד אנו מרגישים,

אדם שמנסה לנקום בכשר ודם שפגע בו. הוא אינו מבין שלא האדם הוא זה שפעל נגדו, אלא הקב"ה הוא שפעל נגדו. אותו אדם לא היה אלא האבן שהקב"ה שלח כדי לזרוק אותו לבור או למכור אותו לעבד. הוא אשר אמרנו: אין כאן כלל "פלוני עשה לי". כי לא פלוני עשה לי, אלא הקב"ה הוא זה שעשה לי. "לא אֶתֶם שלחתם אתי הַנֶּהָ, כי האלקים".

### האדם אפילו אינו בבחינת "מסייע" לגזרת ה' לצאת אל הפועל

והנה, לכאורה אין די במה שהסברנו. אמנם כל מה שעבר על יוסף לא בא עליו אלא בגזרת ה', ואלמלא שנגזר עליו שיקרה לו מה שקרה, לא היו האחים יכולים לעשות לו מאומה, אבל סוף סוף, הרי גם האחים היו בתמונה! גם הם רצו להרע ליוסף, ואף עשו פעולות לשם כך! נמצא, שהרעה שבאה על יוסף לא רק מיד הקב"ה באה אליו, אלא גם מיד האחים, בבחינת "זה יכול וזה אינו יכול" (שבת צב, ב). כלומר: הקב"ה "יכול" היה לבדו להביא על יוסף את אשר נגזר עליו, גם ללא סיועם של האחים, והאחים - "אינו יכול", שכן אלמלא גזרת ה' לא היו יכולים לעשות ליוסף מאומה. ואם כן, הגם שלגבי חיוב שבת נפסק שרק ה"יכול" חייב וה"אינו יכול" פטור (רמב"ם הלכ' שבת פ"א הט"ז), כי "מסייע אין בו ממש" (שבת צג, א), וכאילו רק ה"יכול" עשה את הכל, אבל סוף סוף, הרי ודאי שאליבא דאמת חלק מן הפעולה נעשה ע"י המסייע. למשל: אם הרימו קורה שמשקלה מאה ק"ג והוציאוה מרשות היחיד לרשות הרבים, הרי שה"יכול" הרים שמונים ק"ג, וה"אינו יכול" הרים עשרים ק"ג או פחות מזה. משהו ממשקל המשא רובץ סוף סוף על ה"אינו יכול". וא"כ גם כאן, גם לאחים יש חלק בגרימת הרעה ליוסף, וכיצד תולה יוסף את כל אשר קרה לו בקב"ה לבדו?

התשובה לכך היא, שהאדם ביחס לקב"ה אינו אפילו כ"אינו יכול" ביחס ל"יכול". שלא כמו בדוגמא שהבאנו מנשיאת הקורה, ששם ה"אינו יכול" עוזר על כל פנים במעט ל"יכול", האדם במעשיו אינו עוזר לקב"ה במאומה! שהרי גם הכוחות שבעזרתם הוא "מסייע" לקב"ה, ניתנים לו מאת ה' בכל רגע ורגע! נמצא שהכל נעשה בכחו של הקב"ה בלבד, והאדם אינו מקל עליו במאומה. ומה שלענינים נראה כאילו האדם פועל משהו במעשיו, אינו אלא כסות עינים לאמת, שרק דבר ה' פועל בעולם. הנביא אומר: "ה', תִּשְׁפֹּת שְׁלוֹם לְנוּ, כִּי גַם כָּל מַעֲשֵׂינוּ פְּעֻלַּת לְנוּ" (ישעיהו כו, יב). כלומר: את כל המעשים הקב"ה עושה, לא הנבראים, ממילא רק הקב"ה יכול לעשות שיהיה לנו שלום. אמנם יש לאדם בחירה, האם לעשות כך או אחרת, אבל בעצם, מה שנתון לבחירת האדם הוא רק הרצון, האם לרצות לעשות כך או לרצות לעשות להפך; אבל ההכרעה אם הרצון והמחשבה יצאו אל הפועל או לא, אינה מסורה ביד האדם, ורק הקב"ה קובע מה יתרחש בפועל. לרוב, "בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו" (מכות י, ב), וממילא יצליח פחות או יותר להגשים את מחשבתו. אבל לפעמים אין מניחים לאדם ללכת בדרך בה בחר לילך. היו יהודים טובים שרצו לעשות מצוות ומעשים טובים, והקב"ה שם אותם כסיביר או במקום אחר, ונבצר מהם כל אשר יזמו לעשות. לעומת זאת,

ולכאורה קשה: אם היו שואלים את יעקב: מה תעדיף, לרדת למצרים בשלשלאות של ברזל דרך חברון ובאר שבע, מהלך ימים ספורים בלבד, או לרדת בדרך מכובדת, הכרוכה בכך שימכרו את בְּנֵי לַעֲבֵד בַּגִּלָּל שְׁנַת חִינִם בֵּין בְּנֵיךָ, שְׁנַת חִינִם שֶׁהִיא שׁוֹרֵשׁ כָּל שְׁנַת חִינִם בְּיִשְׂרָאֵל, וְשֶׁאֵנוּ סוֹבְלִים מִמֶּנָּה עַד הַיּוֹם, וְשֶׁעֲשִׂירִים וְשָׁתִים שָׁנָה תִּסְתַּלֵּק מִמֶּךָ רוּחַ הַקּוֹדֵשׁ (ע"י רש"י שם לו, לד, ושם מה, כז, ובשמונה פרקים לרמב"ם פ"ז), וְשֶׁתִּים עֲשָׂרָה שָׁנָה הֶאֱחָרֹנוֹת שֶׁל יִצְחָק אֲבִיךָ יֵעָבְרוּ עֲלֵיו כִּשְׁהוּא רֹאֵה אֶת בְּנֵי בֹכָה וְאָבִל (ע"י רש"י שם לה, ט), וְהַכֹּל - כְּדֵי שִׁוּסָף יִהְיֶה מֶלֶךְ בְּמִצְרַיִם, וְיֻכַּל לְהוֹרִיד אוֹתָךְ לְמִצְרַיִם בְּדֶרֶךְ מַלְכוּתִי? הֲרֵי לְכַאוּרָה וְדָאֵי הִיא בּוֹחֵר בְּשֶׁלְשָׁאוֹת! אִיזוֹ מִיֵּן טוֹבָה עוֹשֶׂה אִם כֵּן הַקֶּב"ה לֵיעֲקֹב, כִּשְׁהוּא מְסוֹבֵב אֶת יְרִידָתוֹ לְמִצְרַיִם בְּאוֹפֵן "מְכֻבָּד", הַכְרוּךְ בְּכָל כֶּךָ הַרְבֵּה צְרוּת?

אבל לפי דברי הרב דסלר זצ"ל (שהבאנו לעיל), הדברים מובנים היטב. אם יעקב היה בא למצרים בשלשלאות של ברזל, וכבר מתחילת ירידתם למצרים היו ישראל במעמד נחות של עבדים, היו מתבטלים כלפי המצרים ומתבוללים ביניהם לחלוטין. על ידי שהגיעו למצרים כנסיכים, האח האחד משנה למלך, יעקב בא בכבוד, ונפגש עם פרעה, ואחי יוסף מקבלים נחלה "במיטב הארץ, בארץ רעמסס" (בראשית מז, יא), כל זה מונע קצת את ההתטמעות במצרים, לפחות בדור הראשון. כבר לא הגיעו לחמישים שערי טומאה, רק לארבעים ותשעה. כדאי היה אם כן ליעקב אבינו לעבור את הצרות הכרוכות בכך שיוכל להגיע למצרים בדרך מלכותית, ובלבד שלא יעקר העיקר הגדול ששתל אברהם אבינו בעולם.

### נקימה ונטירה בחב"י - היא פגיעה בעצמי!

טענה שלישית שניתן למצוא בפיו של יוסף, מדוע אין מקום לנקימה ונטירה מצדו כלפי אחיו, היא: "אני יוסף אחיכם" (בראשית מה, ד). המילה 'אח' היא משורש 'אָחָד' (אותיות א' וח' הן היסוד של תיבת 'אחד', והאות ד' נוספת). כלומר: אנו גוף אחד, וא"כ לא שייך שאנקום בכס, שכן לא שייך שאדם יקום ויטור לעצמו. הירושלמי הרי מסביר (נדרים פ"ט ה"ד): מדוע צייתה התורה "לא תקום ולא תטור את בני עמך"? שהרי אם היה אדם אוהז בשר בידו האחת וסכין בידו השנייה, ובא לחתוך את הבשר בסכין, וחתך בטעות את ידו, הרי ודאי שלא ימסור את הסכין ליד הפצועה, כדי שתנקום ביד הבריאה על הנזק שגרמה לה, שהרי שתי הידים גוף אחד הן. הוא הפוגע והוא הנפגע, ולא שייך שינקום בעצמו ויטור לעצמו. גם אחרי מקרה כזה, הוא ימשיך לרחוץ את ידו ה"סוררת" ולשמור עליה, לא פחות מאשר על ידו הפצועה.

הרמ"ק ז"ל הרי מסביר (בתומרו דבורה פ"א מידה ד'), מה פירושו דברי חז"ל: "כל ישראל ערבים זה בזה" (סנה' כז, ב)? - שהם מעורבים זה בזה; "שממש יש בכל אחד חלק מחבירו". בכל יהודי יש ניצוץ מנשמת כל יהודי אחר. כולנו גוף אחד, ואם יד שמאל פגעה ביד ימין, או יד ימין פגעה ביד שמאל, לא שייך שתהיה כאן נקימה ונטירה. היתה צריכה לכאורה להיות קנאה גדולה בין אברי הגוף: כשיש

ש"כל דעביד רחמנא לטב עביד", אבל זוהי האמת, ובמקרה של יוסף אמת זו התגלתה בסופו של דבר לעין כל. כולם ראו כיצד נתגלגלו הדברים כך, שיוסף נתמנה למלך, וע"י זה הציל את כל משפחתו מחרפת רעב.

ולא רק הצלה גשמית היתה כאן, אלא גם הצלה רוחנית, כפי שהסביר מו"ר הגה"צ רא"א דסלר ז"ל ("מכתב מאליהו" ח"ב עמ' 231-234), שכשיוסף אומר: "כִּי לְמַחֲיָה שְׁלַחְנִי אֲלֵיכֶם לְפָנֵיכֶם" (בראשית מה, ה), אין הכוונה רק למחיה גשמית, שיהיה להם מה לאכול בשנות הרעב, אלא הכוונה היא בעיקר למחיה רוחנית, למנוע את התבוללות בני ישראל במצרים, בשנים הרבות שהם עתידים להיות שם. הרי אנו אומרים בהגדה של פסח: "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה - אני ולא מלאך". למה לא מלאך? אחת הסיבות שאמרו בזה היא, שמלאך לא היה מסוגל עוד להבחין בין יהודי לגוי. רק הקב"ה עוד הבחין בינם לבין המצרים. ישראל היו שקועים במ"ט שערי טומאה, עד ש"כמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר, וחזורין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן" (הלכ' עבודת כוכבים פ"א ה"ג). שכחו כמעט לגמרי את האמונה ביחוד ה'. מה עושה יוסף כדי למנוע את הרעה הזאת? הוא גוזר על כל המצרים למול את עצמם (ע"י רש"י שם מא, נה). לשם מה גוזר עליהם יוסף גזירה כזו? הרי מצד הדין הם אינם חייבים בזה! אלא כדי שישאל לא ימהרו לבטל ברית מילה כדי להידמות למצרים. אם גם המצרים נמולים, אין סיבה לבני ישראל לבטל ברית מילה. אמנם לאחר מות יוסף והשבטים הקדושים המצרים כבר לא מלו, ואז גם בני ישראל ביטלו מעצמם ברית מילה, אבל יוסף מצליח בחכמתו לדחות את ההתדרדרות הזו בדור אחד, ע"י שהכריח את כל מצרים למול. כל זמן שהמצרים מולים, גם לישראל אין סיבה להפסיק למול את עצמם. זה לא יקדם את ההתבוללות במצרים.

דבר נוסף שיוסף עושה: "ואת העם העביר אתו לערים, מקצה גבול מצרים ועד קצהו" (שם מז, כא). גוי שהוא ואבותיו גדלו בצוען, יגור מעכשיו ברעמסס, וגוי שגדל ברעמסס יגור מעכשיו בנוף, או במקום אחר. מה אכפת ליוסף איפה יגורו המצרים? אומרים חז"ל, כדי שלא יקראו לאחיו גולים (ע"י רש"י שם). שוב, כדי למנוע את התבוללות ישראל במצרים. אם כלם מרגישים זרים וגולים, לא יתבטלו כל כך כלפי המצרים.

### הצרות שעבר יעקב - לצורך הצלת כלל ישראל

היו!

יש מאמר חז"ל שהייתי תמה עליו תמיהה גדולה. אבל לאור הדברים שאמרנו, הוא מובן מאד.

חז"ל אומרים: "ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל, אלא שזכותו גרמה לו" (שבת פט, ב). כלומר: גזרת "גַּר יִהְיֶה זֶרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וְעַבְדוֹם וְעָנָו אֲתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" (בראשית טו, יג) קָלְלָה יְרִידָה לְמִצְרַיִם בְּשֶׁלְשָׁאוֹת שֶׁל בְּרֹזֶל, ע"י מִדְּיָנִים או יִשְׁמַעְאֵלִים או גוֹיִם אֲחֵרִים שֶׁיִּשְׁבּוּ אֶת יַעֲקֹב וְיוֹרִידוּ אוֹתוֹ לְמִצְרַיִם כְּשָׁבוּ; אֲלֵא שְׁזֹכָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב גִּרְמָה, שֶׁפָּגַטְטָה בְּגִזְרָה הַתְּבַטֵּל, וְהוּא יוֹרֵד לְמִצְרַיִם בְּאוֹפֵן מְכֻבָּד, בְּמִרְכָּבָה מַלְכוּתִית, "בְּעִגְלוֹת אֲשֶׁר שִׁלַּח פְּרַעֲה לְשֵׂאת אוֹתוֹ" (שם מו, ה). בְּנֵיו נוֹשְׂאִים אוֹתוֹ בְּנִחַת לְמִצְרַיִם, יַחַד עִם כָּל הַמִּשְׁפָּחָה, וְעִם כָּל הַמִּקְנֵה וְהַרְכוּשׁ.

לא רץ לזה? אומר רש"י, שהסיבה לסירובו של משה היא, "שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו, שהיה גדול הימנו ונביא היה..." (רש"י שם). אהרן גדול ממשה בשנים, הוא גם נביא, הוא מנהיג את ישראל במצרים ונושא את סבלם במשך כל השנים בהן יושב משה במדין, אם יופיע לפתע משה ויטול מידי את מנהיגותו, הרי זו פגיעה נוראה בכבודו של אהרן! ועל כן משה איננו מוכן לקבל על עצמו את השליחות.

ואהרן - הוא לא נפגע כלל מהענין. הקב"ה מגלה למשה: "הלא אהרן אחיך הלוי... יצא לקראתך, וְרָאָךְ וְשָׂמַח בְּלָבוֹ" (שם, יד). "לא כשאתה סבור, שיהא מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה" (רש"י שם). הלב של אהרן נקי לגמרי מקנאה ומקפידא. רק שמחה תהיה לו, ללא כל תרעומת וללא שום קפידא וצער, אפילו לא בלבד. זוהי צורת האחוה בין שני האחים הנפלאים האלו, בלי מחיצות, בלי גבול.

כשה' גוזר שמשה ואהרן ימותו במדבר, אנו מוצאים שמשה מתפלל תקט"ו תפילות כדי לבטל את הגזרה ולהכנס לא"י (דבר"י, יא, י). על אהרן לא כתוב שהתפלל. מדוע? אולי מפני שאהרן לא רוצה להכנס לא"י בלי משה. הוא לא רוצה להרגיש עליונות על משה, שמשה לא יכנס והוא יכנס. לכן הוא לא מתפלל. הוא אוהב את הארץ, הוא רוצה להכנס, אבל לא בלי משה. בלי משה הוא לא רוצה להכנס לארץ ישראל.

#### יוסף - אב לכל השבטים

אחרי כל מה שהאחים עשו ליוסף, אומר עליו יעקב: "מִשָּׁם רָעָה אֶפְרַיִם יִשְׂרָאֵל" (בראשית מט, כד). הוא האבן של כל ישראל, כעין אב לכל ישראל (עי' רשב"ם). חוץ משלשת האבות, יש עוד אב לישראל, וזהו יוסף (כמובן, לא במדרגת שלשת האבות, אלא במדרגה נמוכה יותר). כל שבט כתוב על אחת מאבני החושן - ראובן על הָאֲדָם, שמעון על הפטדה (עי' רש"י שמות כח, כא) וכו', ועל האבן של יוסף כתובים כל השבטים כולם. כיצד? כי השם היא האבן של יוסף (במדב"ר ב, ז), ומלבד השם שבחשן, יש עוד שתי אבני שהם על כתפות הכהן הגדול, ועליהם כתובים שמות כל השבטים (שמות כח, ט-יב). נמצא, שחוץ ממה ששמו של יוסף כתוב על השם שבחושן, כל השבטים כתובים על השם שבכתפי הכהן הגדול. "מִשָּׁם רָעָה אֶבְרָם יִשְׂרָאֵל" - האבנים שנושאות עליהן את שמות בני ישראל.

הפסוק אומר: "הים ראה וַיִּנָּס" (תהלים קיד, ג). אמרו חז"ל: מה ראה? ראה ארונו של יוסף, שכתוב בו: "וינס ויצא החוצה", ולכן גם הים נס מפני בני ישראל (ילק"ש תהלים קיד). וקשה: בשלמא ארונו של יוסף מועיל לבני יוסף, אבל למה הוא מועיל לשאר השבטים? איך שאר השבטים עוברים בים בזכות יוסף? התשובה - כי יוסף אב לא רק לבנים שלו, אלא לכל השבטים.

עוד נאמר: "גָּאֲלָתְךָ בְּרוּעַ עֲמֹן, בְּנֵי יַעֲקֹב וְיוֹסֵף סֵלָה" (תהלים עז, טז). שואלים חז"ל: וכי כולנו בני יוסף אנחנו? אלא כיון שיוסף פרנס את כל השבטים במצרים, לפיכך נקראו כולם על שמו (סנה' יט, ב). למה דוקא כאן נזכר הדבר הזה? כי בפסוק הבא נאמר: "כִּי אֶבְרָם מֵיָם, אֱלֹקִים, כִּי אֶבְרָם מֵיָם

לי עבודה קשה לעשות - אני מוסר אותה לידים; כשיש לי דרך ארוכה ללכת - אני מוסר אותה לרגלים; וכשיש לי אוכל טעים - אני מוסר אותו לפה! איפה הצדק? התיירוץ הוא, שאין כאן לא ידים שעובדות ולא רגלים שהולכות ולא פה שמקבל את האוכל, אלא יש כאן גוף אחד שעושה את הכל, עובד והולך ואוכל, אלא שהאבר המיועד לאכילה הוא הפה, והאבר המיועד למלאכה הן הידים, ולא שייך להחליף ביניהם את התפקידים. כך צריך להבין, שכל ישראל הם "אני" אחד גדול, כולנו מעורבים יחד. לא שייך א"כ שתהיה בינינו קנאה ונקימה ונטירה. זהו שאומר יוסף לאחרים: "אני יוסף אחיכם". אנו גוף אחד, ואם פגעתם בי, הרי זה כמו שיד אחת פגעה ביד האחרת, ולא שייך שתהיה כאן נקימה ונטירה.

#### אחים למופת: יהודה ובנימין, משה ואהרן

על פי "מִשָּׁל הַיָּדִים" שבירושלמי, ועל פי דברי הרמ"ק, אפשר אולי לתרץ את קושיית התוספות במסכת יומא. ישנה מחלוקת בגמרא (שם קיא, ב), כשמחלקים את ארץ ישראל, האם אפשר לחלק עיר אחת לשני שבטים. והקשו התוספות (תו"י יומא יב, א ד"ה מה היה), הרי מצאנו שירושלים נחלקה לשני שבטים - ליהודה ובנימין? ותירצו, שדבר זה היה ע"פ הדיבור. ולענ"ד, אולי מותר לומר בזה תירוץ אחר: יהודה ובנימין - כשבט אחד הם. מדוע? כיון שיהודה אמר על בנימין: "אנכי אערב בו" (בראשית מג, ט), אני מעורב בו והוא מעורב בי, והרי שנינו כגוף אחד, כשבט אחד ולא כשני שבטים (שזוהי בעצם המשמעות של 'עָרַב', היינו: שנכסי הלווה ונכסי הערב יחשבו כנכסי איש אחד לענין החוב המדובר). וראיה לדבר - מדברי אחיה השילוני. אחיה השילוני קורע את השלמה החדשה של ירבעם לשנים עשר קרעים, ואומר לו: "קח לך עשרה קרעים, כי כה אמר ה' אלקי ישראל: הנני קִרְעֶה את הממלכה מיד שלמה, ונתתי לך את עשרת השבטים. והשבט האחד יהיה לו (לירבעם בן שלמה)" (מל"א יא, לא-לב). וקשה: להיכן נעלם שבט אחד? הרי שנים עשר שבטים יש בישראל, ולא אחד עשר! התיירוץ הוא, שרחבעם מִלֵּךְ על יהודה ובנימין, ויהודה ובנימין נחשבים לשבט אחד, בגלל דברי יהודה שאמר על בנימין: "אנכי אערבנו", כפי שהסברנו.

אחדות אחים נפלאה כזו, שיחשבו שני אחים כגוף אחד, מצאנו גם אצל שני אחים נפלאים אחרים - הלא הם משה ואהרן. המשורר אומר: "בְּשִׁמְךָ הַטּוֹב עַל הָרֶאֶשׁ, יִרְדֵּךְ עַל הַנֶּקֶן, וְזָקֵן אַהֲרֹן" (תהלים קלג, ב). למה נֶאֱמַר פְּעֻמִּים 'זָקֵן' - 'עַל הַנֶּקֶן, וְזָקֵן אַהֲרֹן'? "וכי שני זקנים היו לאהרן? אלא כיון שראה משה את השמן יורד על זקן אהרן, היה שמח כאילו על זקנו יורד" (ויק"ר ג, ו). האתנה בין משה ואהרן היתה כל כך חזקה, שאם יוצקים את שמן המשחה על אהרן למשחו לכהן, משה אינו מקנא בו כלל, אלא שמח בשמחתו עד כדי כך, שהוא מרגיש כאילו נעשה הדבר לו עצמו! כשהקב"ה אומר למשה ללכת ולהוציא את ישראל ממצרים, משה רבינו מנסה במשך שבעה ימים להתחמק מן השליחות. הוא יודע כמה קשה מצבם של ישראל במצרים, ובכל זאת הוא מתווכח עם הקב"ה, שלא להטיל תפקיד זה עליו (רש"י שמות ד, ט). מצוה גדולה כזאת, הצלה גשמית ורוחנית של עם ישראל, איך משה

יְחִילוּ" (בקריעת ים סוף), א"כ צריך להזכיר שכולנו בני יוסף, שאם לא כן ארונו של יוסף לא היה מועיל לנו. רק בגלל שכולנו בני יוסף, לכן ארונו של יוסף מועיל לכולנו, לקרוע לנו את הים.

הרי, שאחרי כל מה שהאחים עשו ליוסף, יוסף לא נוטר להם איבה, הוא מכלכל את כולם במצרים, ומתעלה למדרגה של אב לכל השבטים.

יהי רצון שהקב"ה יזכור לנו את זכות כל אבותינו הקדושים, יוסף וכל שאר הצדיקים, וישלח לנו את משיח צדקנו במהרה בימינו, אמן.